

Ömer Faruk Çolak
İktisat ve Toplum Dergisi Editörü
ofc1962@gmail.com

Gülçin Özkan
King's College London
gulcin.ozkan@kcl.ac.uk

Serdar Sayan
twitter.com/Serdar_Sayan

Türkiye'de ve Dünyada Enflasyon

Editörümüz Ömer Faruk Çolak ve Yayın Kurulu üyemiz Serdar Sayan'ın Yuvarlak Masa Toplantıları'nda bu ayki konuğu Gülçin Özkan.

► **Ömer Faruk Çolak:** *İktisat ve Toplum Dergisi'nin değerli okurları, yeni bir Yuvarlak Masa'yla beraberiz. Bildiğiniz üzere bu programı Serdar Sayan'la birlikte bir yıldır götürüyoruz; geçen ay ara verdik. Artık tatil bitti ve mesaiye başladık. Yeni sezonun ilk programını Gülçin Özkan Hoca'yla yapıyoruz. Her zaman olduğu gibi yine ekonomiyi konuşacağız.*
Gülçin Hocam, hoş geldiniz. Bizimle beraber olmayı kabul ettiğiniz için çok teşekkür ediyorum. Sağ olarsınız.

► **Gülçin Özkan:** Davetiniz için ben teşekkür ederim, Ömer Faruk Hoca.

► **Ömer Faruk Çolak:** Sevgili Serdar'a da hoş geldin diyorum. Gülçin Hocam, öncelikle okurlarımız için kendinizi tanıtmamanızı rica edeceğiz. Nasıl bir eğitim sürecinden geçtiniz?

► **Gülçin Özkan:** Lise ikinci sınıfın sonuna kadar ilk ve orta öğretim eğitimimi Erzincan'ın Kemah ilçesinde tamamladım. Lise son sınıfta İstanbul'a taşındı ailem, ben de Kandilli Kız Lisesi'nde lise son sınıfı bitirip oradan ODTÜ Ekonomi'ye girdim. ODTÜ Ekonomi'yi hayatımın dönüm noktası olarak görüyorum. Çünkü hem orada eğlendiğim, öğrendiğim çok iyi bir beş yıl geçirdim hem de çok doğru bir

dalı seçtiğimi hep hissederek okudum. Aslında okuduğum dönem Türkiye'de enflasyonun çok yüksek olduğu bir dönemdi. Gazetelere baktığınızda hep enflasyonun konuşulduğunu, gündemin birinci maddesi olduğunu görüyordunuz. Ekonomi okumaktan başka çare olmadığını hissettim ben o zaman. Hâlâ öyle hissediyorum ve bu çok ilginç çünkü aynı noktaya dönmüş durumdayız şu anda.

ODTÜ Ekonomi'den sonra İngiltere'ye geldim; Milli Eğitim Bakanlığı'nın bursuyla ilk önce Warwick Üniversitesi'nde ekonomi üzerine yüksek lisans yaptım, daha sonra York Üniversitesi'ne doktora

için geldim. O yıllar, Avrupa döviz kuru mekanizmasındaki sorunların, normalde gelişmiş ülkeler için çok da gündemin tepesinde olmayan konuların, gündemin tepesinde olduğu bir dönemdi. Dolayısıyla orada uluslararası iktisat konularıyla ilgilendiğim bir doktora dönemim oldu. Bu da gerçekten zevk alarak tamamladığım bir dönemdi. Zaten ODTÜ'deki günlerimden itibaren akademisyen olmaktan başka hiçbir şeyi ciddiye almadığım ve düşünmediğim için her şey adım adım devam etti, diyebilirim. Sonrasında ODTÜ'de kısa bir dönem ders verdim ve ardından İngiltere'ye geri döndüm. Önce Durham Üniversitesi'nde, sonra York Üniversitesi'nde uzun yıllar çalıştım. Üç yıldır da Londra'da King's College'da, makro finans üzerine çalışmaya devam ediyorum.

► **Serdar Sayan:** İyi de ediyorsun. Dünya hakikaten de senin çalıştığın konulara geri dönüyor sık sık, değil mi?

► **Gülçin Özkan:** Evet, çok ilginç bir şekilde. Bizim doktora veya yüksek lisans yaptığımız dönemin en büyük sorunu dezenflasyondu. O dönemde ekonomi yüksek lisansı veya doktorası yapan kime sorarsanız sorun "iç çıpalar, dış çıpalar nedir; ne yapmanız gerekir" üzerine uzunca konuşabilir. Tabii bunların üzerinden uzun zaman geçti; Büyük İlimlilik (*Great Moderation*), istikrar dediğimiz dönemde bunlara hiç gerek olmadı. Belki de o politikalar

enflasyonu düşürmede başarılı olduğu için ihtiyaç kalmadı. Fakat nihayetinde döndük dolaştık yine aynı yere geri geldik ki zaten ekonomik olaylara bakarsak, bir şekilde hep geriye döndüğümüzü ve aynı soruları sormaya devam ettiğimizi görürüz. Yapı değişiyor, ülkeler arasındaki ilişkiler değişiyor ama temel sorunlar aslında çok değişmiyor.

► **Ömer Faruk Çolak:** Hocam, buradan başlayalım. Dünya sizin de örnek verdiğiniz bu olumlu önlemleri aldı ve enflasyon düştü. Hatta üç yıl önce hem Avrupada hem Amerikada sorun enflasyon oranının çok düşük olmasıydı. Japonya'da sıfırın altındaydı. Ne oldu da geriye döndük birdenbire? Enflasyon Türkiye'de arttığına genelde gazeteler bir ejderha resmi falan çizip enflasyon canavarı derler, karikatürize ederler; canavar niye geri döndü?

► **Gülçin Özkan:** Enflasyonun geri dönmesinin birden çok nedeni var. Bu hem Türkiye hem de dünya için geçerli. Nasıl buraya geldiğimizi anlatmak için biraz geriye gidelim. Burada, 1985'te Ken Rogoff'un *Quarterly Journal of Economics*'te yayımlanan merkez bankası bağımsızlığı hakkındaki çalışmasıyla başlayalım. Ben bu makaleyi akademinin, ekonomi politikaları üzerinde nasıl etkili olabileceğinin en iyi örneklerinden biri olarak görüyorum. Nasıl enflasyon düşürülür, merkez bankasının

bağımsız olması gerekir, bunun olumlu sonuçları şöyle olur gibi görüşlerin ortaya çıktığı, 80'lerin ortasından 90'ların başına kadar geçen bu dönemde, akademisyenler, ekonomi politikası yapanlara çok iyi malzeme ürettiler. 90'ların başından itibaren İngiltere, Yeni Zelanda ve Kanada, bu analizler doğrultusunda enflasyon hedeflemesine geçiyor ve çok da başarılı oluyorlar. Onların başarılı olmasıyla beraber, onlara nazaran daha az gelişmiş ülkeler veya yükselen ülkeler de 90'ların yarısından itibaren enflasyon hedeflemesine doğru yol alıyorlar ve hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkeler başarılı oluyor. Bunun da birçok nedeni var. Eğer o dönem içerisinde ortalama enflasyon oranlarına bakarsak, yükselen ülkelerdeki ortalama enflasyon üç ile on arası değişirken gelişmiş ülkeler, bu oranı ikinin altına düşürmeyi başarıyorlar. Bu noktada Japonya örneği farklı; Japonya, hep sıfır civarında ve hatta arttırmaya çalışarak, uzunca bir süre de başarısız olarak geçirdi bu yirmi yılı. 2008'de, biraz önce bahsettiğimiz büyük istikrar, Büyük İlimlilik döneminin artık sonuna geliyoruz. 90'lar ve 2000'lerin başındaki o düşük enflasyon, istikrar, istikrarlı büyüme ortamı, 2008-2009'daki krizle beraber tamamen dağılıyor. Ondan sonra zaten ülkelerin iki gruba ayrıştığını görüyoruz. Gelişmiş ülkeler, birden, çok kısa bir süre içerisinde faizleri

sıfıra çekiyor; bu tabii ki getiri oranlarının çok düşük olduğu ortamda likidite fazlası yaratıyor. Bu sermaye de yükselen ülkelere hareket ediyor ve onlara çok iyi geliyor. Türkiye'ye de çok iyi geldi 2011'den itibaren. Siz bir anda müthiş kaynakların geldiği bir noktada buluyorsunuz kendinizi ve o zaman için "İçeride ne yapmalıyım, nasıl düzeltmeliyim?" gibi konularla çok da kafanızı meşgul etmenize gerek yok. Bu kaynaklar size "bedavadan", çok rahat bir şekilde geliyor (tabii ki hiçbir zaman bedava olmuyor, elbette her zaman dönüşü var ama o an itibarıyla konuşuyorum). Zaten yükselen yani gelişmekte olan ekonomilerin reel aktivitesine bakarsak iki ülke grubu arasında çok bariz ilişkiler görüyoruz. 2008-2009'dan itibaren sıfıra yaklaşan faizlerle beraber, oradan kaçan sermaye 2013'e kadar yükselen ülkelere geliyor. 2013'ün Mayıs'ında, Ben Bernanke'nin bir konuşmasında, *taper tantrum* dediğimiz bu dönemin sonuna gelmiş olabileceğinin sinyalini vermesiyle beraber bir çalkalanma meydana geliyor. Sonrasında 2015-2016'da, Temmuz ayında sanıyorum Çin'le ilgili sorunlar sebebiyle bir çalkalanma yaşanıyor. Bu tabii ki beklentiler yoluyla diğer yatırımcıları da etkiliyor ama bu dönem boyunca, düşük faizle yaşayan gelişmiş ülkelere göreceli yüksek faizle yaşayan yükselen ülkelere kaynak aktarımı devam ediyor. Şimdi, gelişmiş ülkelerde

yaşanan ilginç bir durum söz konusu; hem reel aktivitenin ve verimliliğin hem de istihdam oranının yükselmesi 2008-2009'un öncesini, 2018-2019'a kadar yakalayamıyor. Dolayısıyla gelişmiş ülkeler, bu on yıl içerisinde bunun mücadelesini veriyor; örneğin İngiltere'de bu sorun hâlâ çözülebilmemiş değil. Verimliliği nasıl bu düşük düzeylerden çıkarmalıyız ki istihdamdaki artış sağlıklı, reel aktivitedeki artış da kalıcı olsun? Gelişmiş ülkeler, o on yılı bu şekilde geçiriyor; bizim gibi gelişmekte olan ülkelere de gelen sermaye akımları nedeniyle bedavadan yaşamak gibi bir durum söz konusu oluyor. Çünkü belki normal koşullarda o kadar fazla likiditemiz olmasa, oturup daha ciddi reform yapmayı düşüneneceğiz, zorunda kalacağız ama kalmıyoruz çünkü müthiş kaynak girişi var. Küresel ekonomide böyle bir ortam süregelirken, 2020'de Covid krizi vuruyor.

Covid aslında çok ilginç bir durum yarattı. Biraz önce bahsettiğimiz, küresel kriz döneminde, 52 haftada gerçekleşen gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere (gerçi 2008-2009'da tabii ki bizim gibi ülkelere de kaçış oldu ama o kısa bir sürede döndü sermaye çıkışı), Covid sonrası 6 haftada terk etmiş bizim gibi ülkeleri. On yıl sonra, 2020'de, kendimizi çok daha kötü ve zor bir konjonktürle baş başa bulduk. 2020'nin bu zor ve özel koşullarının bir dizi nedeni var. Niye enflasyonda küresel olarak kendimizi

burada bulduk? Bunlardan ilki Covid krizinin niteliği; bu, daha önce yaşamadığımız bir deneyim. Benzer bir duruma karşılaştırma yapabilmemiz, analiz edebilmemiz için yüzyıl öncesine, İspanyol gribine, 1918'e gitmemiz lazım. Fakat karşılaştırması çok zor çünkü geçen yüzyıl içinde küresel ekonominin yapısı çok değişti tabii. Biz, hiç alışkın olmadığımız bir şekilde, devletin kendi eliyle ekonomik aktiviteyi bıçak gibi kestiği bir dönemin içindeyiz 2020'nin Mart ayından itibaren; sanıyorum bu aşağı yukarı Türkiye'de ve İngiltere'de aynı zamanlarda oldu, Mart'ın üçüncü haftasında kapanma başladı. 11 Mart 2020'de King's College'da bir toplantımız vardı; sabah toplantıya gittik, üniversiteden sürekli mesaj geldi ve mesajlar gün içerisinde ciddileşerek devam etti, günün sonunda "herkes evine gitsin, yeni bir haber gelene kadar evinizde kalın" dendi ve ben tekrar ofise gittiğimde 18 ay geçmişti aradan. Yani kâbus ötesi bir durum. O dönemde tabii ki talepten dolayı çok büyük bir sekte vuruldu reel ekonomiye; zaten 2020 için sonuçlarına, büyüme rakamlarına bakarsak görüyoruz. Burada birden fazla dinamik var. En önemli etki talebin azalmasıyla görüldü. Zaman içerisinde yavaş yavaş normale dönüş başlayınca başka etkiler de beraberinde geldi. Küresel enflasyonun kaynakları nedir diye baktığımız zaman, o ilk dönem durgunlaşan talep ve aktivite, 2021 ötesinde yeniden canlanmaya başlıyor ve

bu noktada tedarik zincirinde yaşanan problemleri ve küresel ekonominin Çin ekonomisine bu kadar bağımlı olması gibi diğer faktörleri görmeye başlıyoruz. Bu noktada şu canlanıyor gözümde; sanki birisi eline bir fener aldı, o feneri yaktı ve hem az gelişmiş hem de gelişmiş ülkelerin, üretim sürecinde, Çin'in de dahil olduğu küçük bir ülke grubuna ne kadar bağımlı olduğu gün gibi ortaya çıktı. Yine veriler gösteriyor ki Çin'den ithal edilen ara mallarına bağımlılık bazı ülkelerde yüzde 35'ten bile daha fazla. Çin kapandığı zaman, Şubat-Mart 2020'de, diğer ülkelerde hammadde ve ara maddesini Çin'den ithal eden sektörlerle büyük sekte vuruldu. Böyle olunca o talep kaynaklı sorunlara, bu sefer yavaş yavaş bir de arz kaynaklı sorunlar da eklenmeye başladı. Dolayısıyla, 2020'de talepteki durgunluğun enflasyon düşürücü etkisi olabiliyordu ama sonra, o birikmiş, geciken talep ile arzdaki problemler birleştiğinde çok ciddi enflasyon riskiyle karşı karşıya kalmaya başladık, 2021'in yarısından itibaren.

► **Serdar Sayan:** Şimdi soracağım sorunun cevabını merak ediyorum ama bu para politikası konuları benim asli çalışma alanım olmadığı için cahilce bir soru olmamasını umuyorum. Öyle olursa Gülçin beni bağışlasın.

Öncelikle izninizle sorunun altyapısını hazırlayayım. Şimdi, dünyada yaşadığımız ekonomik krizler, hep daha

önce başa gelmemiş şeylerin başa gelmesiyle çıkıyor değil mi? Yani her krizde biz, krize yol açabileceğini daha önceden fark etmediğimiz bir kanalı keşfediyoruz. O krizden öğrendiklerimizle, aldığımız dersler sayesinde o kanalı kapatacak önlemler alıyoruz; düzenlemeler yapıyoruz ve ondan sonra, bir daha benzer krizler yaşamıyoruz. Ama her seferinde daha önceden hiç aklımıza gelmeyen gelişmeler oluyor süreç içinde ve yeni bir kriz çıkıyor. Biz yine ders alıyoruz ve bu döngü böyle, birbirinin aynı olmayan krizler silsilesi halinde devam ediyor. Benim görebildiğim kadarıyla, senin az önce verdiğin özet de enflasyon konusunda benzer bir sürece işaret ediyor. Yani dünyanın enflasyonist döneminde biz enflasyonun neden olduğuna dair dersleri çıkartıp, o derslere uygun bir takım politika önlemleri geliştirdik. Merkez bankası bağımsızlığı, enflasyon hedeflemesi falan hep bu dönemin dersleri sayesinde bulunmuş araçlardı. Ama ne oldu? Senin gayet güzel özetlediğin gibi, Covid pandemisi

bu çerçeveye uymayan, hiç beklenmedik bir şok olarak karşımıza çıktı ve bir önceki dönemde alınan derslere rağmen, yeni bir enflasyonist sürecin tetikleyicisi oldu. Pandemi daha önceden tıkanmamış, tıkanması akla gelmemiş birtakım kanallar yoluyla enflasyonu yeniden azdırdı. Tamam, iyi. Şimdi daha önceden aldığımız bütün o politika önlemlerine, kurumsal düzenlemelere rağmen enflasyonun dünya çapında hortladığı bir dönemi yaşıyor olduğumuz saptaması üzerine iki tane sorum var.

Birincisi, bu akıl yürütmeden Covid olmasaydı bizim bu dönemi yaşamayacağımız sonucunu çıkartabilir miyiz sence? Spekülatif bir cevap olacak ama aramızda sohbet ediyoruz sonuçta. Ben de senin bu konudaki görüşünü ya da "eğitilmiş tahminini" merak ediyorum. Covid olmasaydı, merkez bankası bağımsızlığı, enflasyon hedeflemesi vs. gibi önlemler, adımlar bu son dönemi yaşamamızı önler; enflasyonun hortlamasından kaçınmamızı sağlar mıydı? Birinci sorum bu.

İkinci sorum da yine bununla alakalı. Dediğim gibi para politikası benim alanlarımdan biri değil ama dışarıdan bakan bir insan olarak, enflasyon hedeflemesini artık bırakmalı mı konulu tartışmalara artan bir sıklıkla rastlıyorum. Şimdi bu iki konuyu birleştirerek sormaya çalışayım. Enflasyon hedeflemesi eski yüksek enflasyon döneminin tekrar etmemesi için geliştirilmiş bir politika aracı ise ve bu şimdiki hortlama süreci de Covid'e bağlı ise, biz niye enflasyon hedeflemesinden vazgeçmeyi tartışır hale geldik? Yani Covid pandemisi önünde sonunda geçecek sonuçta ve zaten yüzyılda bir rastlanacak bir durum bu. Yani bu son yaşananlar Covid'e özgü bir durum ise niye bu insanlar enflasyon hedeflemesinin artık işe yaramayacağını düşünmeye başladılar? Yine bu ikinci soruma paralel olarak, enflasyon hedeflemesinden vazgeçilirse yerine ne konacak ya da konmalı sence?

► **Gülçin Özkan:** Aslında bunlar o kadar ilginç sorular ki ben böyle yeni konular ve sorular çıktıkça hep inanılmaz heyecan duyuyorum ve diyorum ki keşke ekonomi eğitimine şimdi başlasaydım.

► **Ömer Faruk Çolak:** Gülçin Hoca ekonomiden zevk alıyor.

► **Gülçin Özkan:** Evet, kesinlikle!

► **Ömer Faruk Çolak:** Benim oğlum TOBB Üniversitesi'nde asistan. Bilkent Üniversitesi'nden

mezun. Nanoteknoloji çalışıyor. Oğluma sorarım hep ilkokuldan beri, oğlum ders nasıl geçti? Ben bir gün iyi geçti dediğini duymadım. "Neşeli geçti, eğlendim." dedi hep ve hatırlıyorum lisansta eğlendim dediği derslerden hep yüksek notlar aldı. Mesela şimdi oğlum nasıl gidiyor işler diye sorduğumda "Eğleniyoruz; güzel, neşeli." diyor. Bence Hocam böyle bir şey sevgi.

► **Gülçin Özkan:** Kesin öyle. Kızımın bir arkadaşı geçenlerde bir kaydımı izlemiş ve mesaj atmış senin annen kadar ekonomiyi seven kimse var mı acaba diye.

► **Serdar Sayan:** Ben iyi bir rakip olabilirim o konuda. Farklı alanlarda çalışsak da anlayabiliyorum seni. Neyse sorumuza dönersek...

► **Gülçin Özkan:** O kadar önemli ki bu sorular... Bu sorulara cevap verecek elimizde araçlarımızın olduğunu umuyorum. Biz bu araçları kullanarak, tamam her zaman doğru cevabı verebiliriz iddiasında olamayız tabii ki ama en azından deneyebiliriz ve bunu da yapabilmek o kadar zevkli bir şey ki. O yüzden ben gerçekten bu soruların sorulmasından çok keyif alıyorum.

Şimdi Serdar Hoca'nın ikinci sorusundan başlayayım, çünkü geriye doğru gitmek daha mantıklı. Ben kişisel olarak anlamsız buluyorum, bu -enflasyon hedeflemesi- konuya geri dönüşümüzü. Bu

sorunun niye sorulduğunu şöyle yorumluyorum: Enflasyon şu an o kadar yüksek ki İngiltere'de, Avro Bölgesi'nde ya da mesela ABD'de hedeflenenin neredeyse beş katı; bu, enflasyon hedeflemesi rejiminin başlamasından bu yana hiç görülmemiş bir oran. Tabii bizde durum çok daha garip; hedeflenen enflasyon ile gerçekleşen enflasyon arasındaki makas bu kadar açıldığı için bence su buluyor. Ama makasın bu kadar açılmasının çok özel nedenleri var; birincisi (bu da birinci sorunuzla ilgili), biz Covid olmasaydı bunların hiçbirini yaşamayacak mıydık? Benim bu soruya cevabım, hayır. Çünkü sadece Covid'le ilgili değil bu konuştuklarımız; örneğin enflasyonun önemli kaynaklarından bir tanesi enerji ve gıda fiyatlarındaki artış. Bunun bir kısmı Covid'le ilgili ama hepsi değil. Yani Rusya-Ukrayna problemi şu anda çok önemli bir neden. Hatta İngiltere Merkez Bankası başkanı Andrew Bailey, "Siz yüzde 2'lik enflasyon hedefi koydunuz ve yüzde 9,8'desiniz, bu nasıl bir hedefleme?" sorusuna, "Bana bir yıl önceden Rusya ve Ukrayna arasındaki savaşı doğru tahmin edebilecek birini gösterin." diye cevap vermiş. Bu tabii ki çok ciddi bir faktör. Dolayısıyla hiç Covid olmasaydı, enerji ve gıda sebebiyle yine artacaktı enflasyon.

► **Ömer Faruk Çolak:** Çok özür dilerim ama ürünün fiyatındaki artış parasal genişleme kaynaklı değil.

► **Gülçin Özkan:** Değil ama demek istediğim şu...

► **Ömer Faruk Çolak:** Özellikle ben şunun için sordum, bu parasalcı görüş yeniden kıpırdanmaya, yüksek sesli konuşmaya başladı. Mishkin, *Financial Times*'da 14 Ocak'ta bir makale yazdı; 20 yıl öncesine geri dönelim der gibi, parasal genişlemeye ateş püskürürken yine ekonomiye arz yönlü bakmayı öğütledi.

► **Gülçin Özkan:** Tabii ki arzdan gelen tedarik zincirleriyle ilgili problemlerin bir kısmı Covid'den kaynaklanıyor. Çin, ülkesini bu yaz da dahil olmak tekrar tekrar kapattı, sadece başta değil; bir kısmı da ondan kaynaklanıyor. Ama bizim şunu da anlamamız lazım, iklim krizinden dolayı zaten tedarik zincirleriyle ilgili problemleri, enerji fiyatlarındaki problemleri yaşayacaktık. Belki bu düzeyde olmazdı ama bunlar, küresel enflasyonu yukarı doğru itecek önemli faktörler.

2021'in yarısından itibaren en çok tartışılan konulardan bir tanesi enflasyonun artışı oldu; herkes görüyor, gözlemliyoruz, ne yapılması gerektiği belli. En azından, enflasyon hedeflemesi çerçevesinde yapmamız gereken, politika faizlerini arttırmak. Tabii hâlâ Covid sonrası reel aktivite çok düşük, bunun zamanlamasını nasıl seçeceksiniz? Çok erken yaparsanız o canlanmayı boğabilirsiniz, çok geçe bırakırsanız enflasyon bu hale gelebilir. Yani buradaki risk, belki yanlış hesaplamalardan

kaynaklandı ama bu tamamen sürpriz olmadı. Bir de "evet, enflasyon artıyor ama bu geçici; önümüzdeki yıl tamamen geriye dönecek" diyen kamp yanılmış oldu. Enflasyon daha da artmaya devam etti ve bizi otuz yıl öncesine geri götürüyor. Yüksek enflasyonla ne kadar yaşarsanız, onu aşağıya düşürmek o kadar zorlaşıyor. O hale geldiği zaman, artık birçok farklı açıdan düşünmemiz lazım; iş piyasalarının yapısını düşünmemiz lazım, sendikaların yapısını düşünmemiz lazım... Benim o yıllardan hatırladığım güzel makalelerden bir tanesi Calmfors ve Driffill (1988, *Economic Policy*) makalesi, sonuçları Calmfors-Driffill hipotezi olarak biliniyor, hangi tür ülkelerde enflasyon ve ücret sarmalı problem olmaz üzerine. Eğer ücret pazarlıklarını birebir yapıyorsanız, fazla istediğiniz ücretin sonuçları sizi ilgilendiriyor, dolayısıyla siz orada makul davranabiliyorsunuz. Bütün ekonomi düzeyinde sadece bir sendika varsa orada da benzer şeyler oluyor. Ama sektörel düzeyde ise ücretler üzerindeki baskı ve dolayısıyla enflasyon etkisi yüksek oluyor. Bunları tartışmaya devam edeceğiz. Benim kişisel görüşüm, enflasyon hedeflemesi doğru mu, değil mi anlamsız bir tartışma şu aşamada.

► **Ömer Faruk Çolak:** Ücret meselesinde size destek vermek için belirtiyim, okuduğunuz makaleden yola çıkarak, örneğin

ücretin enflasyona kaynaklık ettiği olgusu bence doğru değil. Şu anda ücretler iş gücü verimliliğinin bile altına düşmüş durumda. Esasında bu birçok ülkede de böyle. Erinç Yeldan Hoca, *İktisat ve Toplum*'a hep yazar Amerika'daki kâr oranı artışının ücretlerden daha yüksek olduğunu. Buradan yola çıkarak ben bir soru sormak istiyorum. Dünyada kâr oranları ciddi bir biçimde arttı. Şu anda Türkiye'de büyük sanayi işletmelerinin ve bankaların kâr oranları resmen ralli yapıyor; yüzde 600, yüzde 800 dolaylarında. Bu enflasyona kaynaklık eder mi?

İkinci olarak, göz ardı etmememiz gereken bir olgu var ki ülkelerin iklim değişimi için ekonomide ciddi bir dönüşüm yapmaları gerekiyor. Bunun da bir maliyeti var. Üçüncü nokta, 300 trilyon doları aşan bir borç var dünyada ve bu borcun önemli bir kısmı gelişmiş ülkelerin borcu. Üstelik, herkes borçlu; firmalar, bankalar, hükümet, hane halkı... Biz şunu da biliyoruz, borç demek esasında parasal genişleme demek. Dolayısıyla hem borç hem de kâr oranları inanılmaz yüksek. Enflasyonu besleyen olgu olarak bunları görebilir miyiz?

► **Gülçin Özkan:** Çok teşekkürler Ömer Faruk Hocam. Sizin sorularınızı da sondan yanıtlamaya başlayayım. Değindiğiniz borç konusu gerçekten çok önemli. Şimdiye kadar biraz para politikasından bahsettik, maliye politikasına değinmedik henüz ama Covid

sonrası aslında en aktif olan politika aracı para politikası değil, maliye politikasıydı. Bunun da çok bariz nedenleri var. Birçok ülkede işletmelere, çalışmayan kesime, düşük gelir gruplarına yapılan transferden dolayı, gelişmiş ülkelerde göreceli düşük olan borçluluk oranlarında çok büyük bir sıçrama oldu; bu oran küresel olarak yüzde 140 gözüktüyor; küresel ortalama olarak çok yüksek. Tabii ki bu ortalamanın üzerinde olan ülkeler var, Japonya gibi ama bu, sıra dışı bir örnek. İngiltere de dahil olmak üzere birçok ülkede borçluluk yüksek. İngiltere’de para politikasıyla ilgili tartışmalarda, para politikasını kontrol eden birimler aslında diyor ki “enflasyonun nedeni veya kaynağı, bizim geç kalmamızdan çok, maliye politikasının çok genişleyici bir tavır takınması 2020 Mart’ından itibaren”. Dolayısıyla zaten genel kabul görüyor; oradaki enflasyona etkisi bariz. Birçok ülke bu tür bir büyümeyi dert etmedi; kişisel olarak benim görüşüm de borçlanmanın dert edilmemesi yönündeydi çünkü faizler oldukça düşük, tarihi olarak çok düşük düzeydeydi. Verileri gözümüzde canlandırırsak, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde borçluluk doğal olarak artmış, ondan sonra stabil bir dönem var; sonra küresel krizin arkasından da bir sıçrama yaşanıyor. Covid’den sonraki sıçrama zaten tüm dönemlerin en yükseği; ama

faizlere baktığımızda faizler de bütün dönemlerin en düşüğü. Bu ikisi bir araya geldiği zaman yaşanılabilir bir kombinasyon gibi gözüktüyordu. Şimdi para politikası tersine hareket etmeye başlayınca, tekrar sorguluyoruz bu sefer, ne kadar yaşanılabilir bu yüksek borçluluk oranlarıyla, diye. Sonuçta sizin onu bir şekilde finanse etmeniz lazım, o da enflasyonist olabiliyor. Birinci sorduğunuz kârlılık sorusuyla ilgili olarak da ben zamanlamayla ilgili bir konu olduğunu düşünüyorum. Şöyle; büyük kârlılık oranları, şu anda o işletmelerin kendi birimlerindeki fiyatlarının ortalama maliyetlerden yüksek olmasından kaynaklanıyor. Zaman içerisinde ortalama enflasyon bu maliyetlere de yansıyor. Ortalama maliyet, eğer işletmelerin ürün ve hammadde fiyatlarını yakalarsa, kârlılık marjları da eriyecektir. Bu sebepten, kârlılık oranının artarak devam etmeyeceğini düşünüyorum. Ama önemsiz değil bu, çünkü zaten gelir adaletiyle ilgili çok ciddi sorunlar var. 2008-2009’un en ağır sonucu toplumların üzerine yapışan bu gelir adaletsizliği oldu. İngiltere’de bunun çok açık sonucunu biz *Brexit* şeklinde gördük. Amerika’da bunun, Trump yönetiminin iş başına gelmesiyle olduğunu gösteren veriler var.

► **Ömer Faruk Çolak:** Hocam çok özür dilerim, burada siz bir ek yapmak isterim. Piyasa yapısı kârlılık oranlarının üzerinde

baskın olmuyor. Pandemi sürecinde Amazon kâr rekorları kırdı, biliyorsunuz. Niye? O alanda lider firma. Sweezy’nin dirsekli talep modelindeki lider firma fiyatlamasını yaptı. Bu konuda biz piyasa yapısına müdahale etmeye geç mi kalıyoruz? Örneğin Amerika’da geçen hafta Biden bir yasa imzaladı, küresel boyutta iş yapan, özellikle teknolojik şirketlere yönelik olarak; yüzde 15 kurumlar vergisi ödeyeceksin, dedi. Bu, birazcık da Hazine Bakanı Yellen’in önerliğini çektiği bir durumdu ve bence çok da doğru bir şey yaptılar. Mesela Türkiye’de, bu tür şirketlere “gelip burada ofis açın, vergilendirme yapacağız” dediğinde ortalık ayağa kalkıyor, muhalif olanlar da bunu baskı unsuru olarak görüyor ama esasında, iktidarın yanlısı olmayan birisi olarak, ben iktidarın doğru yaptığını düşünüyorum burada. Neden? Burada çalışıyorlar, gelir elde ediyorlar ve vergi vermeden gidiyorlar. Bu piyasa yapısının da enflasyon üzerinde olumsuz bir etkisi var gibi duruyor. Dolayısıyla, fiyatların yükselmesinde piyasa yapısının ciddi bir önemi var diye düşünürüm, katılır mısınız?

► **Gülçin Özkan:** Katılıyorum. Bu sadece fiyatlarla da ilgili değil, Ömer Faruk Hocam. Biraz önce bahsettiğiniz kârlılık oranlarının devam edebilmesi ve kârlılık oranlarındaki artış ile ücretlerdeki artışın birbirinden giderek uzaklaşması, o makasın gittikçe açılması, artık sosyal

açıdan kabul edilemez bir noktaya geldi. Biz bunu çok uzun zamandır burada da tartışıyoruz. Burada buna tabii ki en çok karşı çıkan İrlanda hükümeti. İrlanda, Avrupadaki vergi cenneti olarak biliniyor ve Amazon, Google, Starbucks'ın toplamda oldukça düşük, çok çok düşük vergi ödemelerini sağlayan ülkelerden bir tanesi.

Bu küresel şirketlere uygulanacak yüzde 15 kurumlar vergisi kararına, yüzde 15 yüksek bir oran olmamasına rağmen, çok büyük pazarlıklar, büyük tartışmalar sonucunda ulaşıldı. Şimdi piyasa yapısına müdahale etmek daha zor gibi geliyor. En azından Batıdaki bir ekonominin işleyişi açısından söylüyorum. Vergiler sonuç itibarıyla hükümetlerin denetimi altında ve demokrasiler bu hakka tabii ki sahip, bu düzenlemeleri yapabilmeleri lazım. İleriye doğru hareket ederken de bu gelir adaletsizliklerinin muhakkak yeni uygulanacak ekonomi politikalarının bir parçası olması gerekiyor, ben bunu hammadde gibi düşünüyorum. Onu görmeden devam etmek bence çok daha zor çünkü anlaşıldı ki siz bunları bir kenara bırakırsanız ve sistemin kendisinin çözmesini beklerseniz o çok gerçekçi bir sonuç olmayabiliyor, sonuçları da çok ağır olabiliyor ve siyasi sonuçlarına on yıllarca katlanmanız gerekebiliyor. Her şey bir tarafa bırakın, 2020 itibarıyla biz çok dengeli bir gelir dağılımına sahip olsaydık bile, Covid sebebiyle

bu zaten bozulacaktı. Çünkü Covid daha çok düşük ücretli işlerde çalışan insanların durumunu bozdu. Hatta yüksek ücretli kalifiye işlerde çalışan insanların tasarruflarını arttırdı. Harcanmayan, biriken talep diye bahsettiğimiz bu kesimden gelen talep.

► **Ömer Faruk Çolak:**

Böylelikle, isterseniz Türkiye'ye geçelim.

► **Serdar Sayan:** Bence de çünkü zamanımız azalıyor ve Türkiye de önemli bu bağlamda. Sen biraz önce “bizim gibi ülkeler” diye bir kalıp kullandın ama sanırım alışkanlığı yüzünden oldu bu. Çünkü “bizim gibi ülke” diye bir şey kalmadı benim görebildiğim kadarıyla. Yani bizim bu konjonktürde yaptıklarımız hakikaten açıklaması mümkün olmayan tuhaf ötesi bir şey. Havuzdaki balıklara para atma hikayesi resmen. Geçen Eylül'den beri biliyorsun çok radikal faiz indirimleri yapılıyor. Üstelik de bunu zorunlu kılacak hiçbir neden yokken arka arkaya dört ay boyunca çok radikal, yüz baz puan, iki yüz baz puan mertebesinde indirimler yapıldı. Ondan sonra da hepimizin beklediği gibi, hiçbirimizi şaşırtmayacak bir şekilde hem kur hem de enflasyon patladı. Bu iki etki birlikte müthiş bir yoksulluk yaratmış durumda. Zaten Türkiye orta gelir tuzağını nasıl aşacak tartışmalarını tamamen geride bırakmıştık. Kişi başına gelir 8 bin dolarlara

düşünce orta gelir tuzağı seviyesini mumla arar olduk. Göz göre göre insanları zorla yoksullaştırmak dışında, neye hizmet ettiği belli olmayan tuhaf politikalar. Biliyorsun bu son para kurulu toplantısında politika faizinde yüz baz puan daha indirim yapıldı. Tam “hoppala Hasan dayı” dedirtecek bir şey ama bir taraftan da bakarsan...

► **Ömer Faruk Çolak:**

Serdar'ın da bu veciz sözleri beni öldürüyor...

► **Serdar Sayan:** Evet, bir taraftan da bakarsan negatif reel faiz –resmi enflasyon rakamına göre bile– yüzde 65-66 olmuşken bir puan daha negatife gitmesi artık fark etmiyor belki de. Sen bunu nasıl görüyorsun? Bugüne kadar bütün “Yuvarlak Masa” sohbetlerimizde bu konu ister istemez açıldı ve hiçbir konuşumuz bunun yapılması iktisaden şu açıdan anlamlıdır herhalde diyebilecekleri tek bir neden bulamadı. Risklerini herkes konuşuyor ama iktisaden hatta siyaseten faydasını görebilene rastlamadım. Senin de bir değerlendirmenin alalım bu konuda. Bir de geçenlerde Cumhurbaşkanı “Avrupa'da yüzde 9 enflasyonun yarattığı ekonomik ve sosyal etkiler bizdeki yüzde 80 enflasyonun etkisiyle karşılaştırılmaz” dedi. Hangi çok zeki danışmanın parlak fikri (!) bu bilmiyorum ama “biz yüzde 80 enflasyona rağmen kötü durumda değiliz aslında” demeye getiriyor.

Hızla nüfusun çoğunluğunu oluşturmaya doğru ilerleyen açlık ve yoksulluk sınırı altındaki kesime sormak lazım durumun iyi mi kötü mü olduğunu aslında ama sen bulmuşken sana soralım. Hakikaten yüzde 9 ile yüzde 80 enflasyon oranları etkileri açısından karşılaştırılabilir mi, karşılaştırılmaz mı? İki tarafı da bilen bir uzman olarak bir de senin o konudaki görüşünü alalım.

► **Ömer Faruk Çolak:** Türkiye'nin geldiği durumu örneklendirecek olursak; Gülçin Hocam, ODTÜ'yü bitirdim, yüksek enflasyon vardı Türkiye'de dediniz. Tam o dönemde ben asistandım, üç dört yıl sonra kendime 62 model bir araba almıştım. O zaman 24 yaşındaydım. Arabam haftanın dört günü bozuktu. Daha iyisini almam mümkün değildi, zaten benzini zor koyuyordum. Ama şu anda bir üniversite asistanının, hele ki vakıf üniversitesinde çalışıyorsa, aldığı bursla bir araba alma şansı yok.

► **Serdar Sayan:** Yalnız ben bir konuda bir uyarı yapmakta fayda görüyorum. Sadece bu bağlamda değil, bunu birçok kişi yapıyor. Şimdi Türkiye'de bugün yaşanan bir sorundan bahsedildiğinde, belli bir yaş grubunun üstündeki bir sürü insan 1970'lerde şöyle oluyordu, 1980'lerde böyle oluyordu diyor. Bu çok yanlış bir şey ve bunu yapmanın, söylenen doğru da olsa, çok ciddi bir tehlikesi var. Bu tür karşılaştırmalar şu anda

içinde bulunduğumuz durumun abukluğunu normalleştirmeye yarıyor. Yani 80'lerde senin araştırma görevlisi olduğun zamanlarda da enflasyon vardı demek şu andaki de normal izlenimi veriyor. Hayır efendim, şu andaki normal değil! Sebepleri çok farklı. O zamanki sebep bütçe açıklarıydı, siyasi popülizmdi falan ama şu andaki dünyada eşi benzeri görülmemiş bir abukluk. Bunun adını koymamız lazım. Yani eskiden de böyle oluyordu deyip de normalleştirmeyelim.

► **Ömer Faruk Çolak:** Tabii ki geçmişte de arabayı zor alıyordum ama benim borcum yoktu. Firmaların da borcu yoktu. 2002 yılında AB tanımlı Türkiye'nin toplam kamu borcu 276 milyar TL. Şu anda aradan geçen yirmi yılda bu borç 3 trilyon 125 milyar TL'ye çıkmış durumda. Buna üstelik 80 milyar dolarlık bir özelleştirme geliri de geldi. İnanılmaz bir para yedik; Serdar hani olağanüstü diyor ya.

► **Serdar Sayan:** Farukcuğum bunlarda haklısın da şunu söylemek istiyorum; bunu, bu bağlamda söylediğimiz zaman, bu sefer genç okuyucular da ya o kadar da acayip bir durumda değilmişiz bak diyecekler. Türkiye'de şu anda olan hiçbir şey normal değil. Dünyada eşi benzeri olmayan bir tuhafılık içindeyiz biz her bakımdan. Kurumsal anlamda, yargı anlamında, suç anlamında, yasaklar anlamında, ekonomi politikası

anlamında, her anlamda. Konu dağılıyor zamanımız azalıyor ama bu örneği de vermeden geçemeyeceğim. Biraz önce haberlerde Moğollar'ın solisti Cahit Berkay'ı dinliyordum –ki çok fazla severim kendisini de müziğini de. Arka arkaya yasaklanan festivallerle ilgili ne düşünüyorsunuz diye soruyorlar, “nedenini açıklamadan yasaklıyorlar, çok üzülüyoruz” diyor, sanki burası medeni bir ülke de bu yasakları açıklayacak anlamlı bir neden söylenebilirmiş gibi! Arkasından da dönüp 80'lerde de radyoda televizyonda sansür vardı, çok kötüydü diyor. Evet kötüydü ama konumuz 80'ler değil, bugünkü yasaklar ve bunların kabul edilebilir hiç ama hiçbir gerekçesi yok. O yüzden bunu yapmayalım lütfen arkadaşlar. Bu çok yanlış bir şey. Şu anda yaşadıklarımızı normalleştirmekten kaçınmamız lazım. Çünkü normal değil yaşadığımız hiçbir şey. Suçlular cezalandırılmıyor. Hırsızlığa, rüşvete soruşturma bile açılmıyor. Keyfi yasaklara açıklama uydurma zahmetine bile katlanılmıyor. Türkiye böyle bir dönem görmedi, yaşamadı. Bunu iyi anlayalım. Teğet benzerliklere dayalı örneklerle olup biteni zihnimizde, okuyucunun zihninde normalleştirmeyelim. Ekonomi politikası anlamında da, sosyal politika anlamında da, hukuk anlamında da hiçbir anlamda normal bir ülkede değiliz. Onun için eskiden de şöyle olurdu laflarını unutalım. Yani ben senin

iyi niyetini sorgulamıyorum, örneğindeki araştırma görevlisi maaşının nelere yettiğini nelere yetmediğini ben de yaşadığım için biliyorum. Fakat tam bu soruyu sorarken o zaman da böyle yaşıyordu dediğin anda sanki bu çok normal bir şeymiş gibi geliyor kulağa. Halbuki ben soruma biraz önce Gülçin'in kullandığı "bizim gibi ülkeler" kalıbının karşılığı kalmadığını söyleyerek başlamıştım. "Bizim gibi ülkeler" diye bir şey yok artık arkadaşlar. Yani ne zaman serisi karşılaştırması ne de ara kesit karşılaştırması yapılabilecek durumda değil Türkiye artık. Hiçbir norma uymayan bir garabet içinde yaşıyoruz şu anda.

► **Ömer Faruk Çolak:** Seni rahatlatmak için söyleyeyim, Zimbabwe en yüksek enflasyona sahip ülke, yüzde 225, geçen ay Merkez Bankası faiz oranını yüzde 290'a çıkardı.

► **Gülçin Özkan:** Serdar Hocam, size cevap vereyim. Size katılıyorum, bize benzeyen ülke yok şu anda. Zaman serisi örneğinizle ne demek istediğinizi çok iyi anlıyorum. Ben de benzer şeyler hissediyorum, insanlar, "çocukluğumuzda da bu vardı" derken. Şimdi çok spesifik cevabı var o ikisinin de, zaman serisi olarak da ara kesit olarak da. Zaman serisi olarak biz o döneme dönüp bakarsak, o zaman başka ülkeler de vardı bize benzeyen, o tip problemleri yaşayan, az gelişmiş ülkeler grubunda. Onlar da döviz krizleri yaşadılar

ama biz o kategorideydik o zaman. Aradan otuz yıl geçti, köprünün altından çok sular aktı. Ben makro finans dersinde yükselen piyasaları anlatıyorum; öğrencilere gösteriyorum, zaman içerisinde ne oldu da bu yükselen ekonomiler 2008-2009'u o kadar kolay atlatabildiler? Bu, basit bir konu değil. O kadar çok şey yaptılar ki 90'lar ile 2000'ler arasında... Türkiye de bunlar içerisinde. Bir sürü reform, mali kesimi güçlendirme, merkez bankasını bağımsız hale getirme, siyaseti kurumlardan çıkarma, anti konjonktürel maliye politikaları vb. uzunca bir liste, yani düzgün şeyler yaptılar. Türkiye de bunların birçoğunu yaptı. 2008-2009'a geldik bizim başımız fazla ağrımadı. Tabii ki kötü şeyler oldu ama göreceli. Şimdi, on-on iki yıl sonra bu noktaya geldik. O eleştiri bana da geliyor, siz hep bizim buradaki enflasyondan bahsediyorsunuz, dünyaya bakın diye. Dünyaya bakın, 80'lerde bizim gibi başı ağrıyan ülkelerden hiçbirisi bizimle aynı kategoride değil.

► **Serdar Sayan:** Hah bu nokta çok önemli işte.

► **Gülçin Özkan:** O yüzden biz böyle kendi başımıza bir kategoriye atlamış durumdayız. Ama daha önemlisi beş katı enflasyon var ve artıyor. Dünyada herkes yapması gerekeni yapıyor şu anda; yapması gerekenin tersini yapan sadece Türkiye var.

► **Serdar Sayan:** Hiçbir karşılaştırma kabul etmeyecek şekilde tersini yapan...

► **Gülçin Özkan:** Anlamsız, şimdi diyebilirsiniz ki ben sizin söylediğiniz enflasyon-faiz ilişkisine inanmıyorum. Ama yeterince zaman geçti, o zaman görelim bunun sonuçlarını... Enflasyon düşecekti? O kadar anlamsız ki bu tartışma. Biz gerçekten şu anda kendimize ait bir gruptayız, biraz önce "bizim gibi ülkeler" dediğimde, ben daha çok yapısal şeylerden bahsediyordum; dışa bağımlıyız ve dış kaynak çok önemli büyümek için, ithalatımızın hammadde içeriği yüksek, döviz kuru değişkenliğimiz yüksek. Bu geldiğimiz noktada, para politikası açısından bu kadar açık bir şekilde gerekenin tersini yapan bu kategoride bizim gibi hiçbir ülke yok. Biz para politikasını irdeleyerek bunu anlayamayız. Buradan bir şey çıkmaz, buradan bize sadece öğrencilerimize anlatacağımız bir örnek çıkar. Bunu biz para politikası açısından açıklayamayız. Açıklayabileceğimiz ve ilişki kurabileceğimiz tek şey nedir? Seçim ekonomisi. Başka yapabileceğimiz hiçbir şey yok.

► **Serdar Sayan:** O yüzden Faruk'cuğum benim temel kaygım okuyucularımız. Biz kendi aramızdaki sohbetlerde kullanalım bu örnekleri gerekirse ama öğrencilerimizin, okurlarımızın, bir şey anlatmaya çalıştığımız insanların asla ve asla bunun normal, benzeri tekrarlanmış, başka ülkelerde de görülen şeyler olduğunu düşünmesine izin vermemeliyiz.

Bu tamamıyla Türkiye'nin kendini ayağından vurma hikayesi. Dış güçler dış güçler diyorlar da böyle bir ekonomi yönetimi varken dış güçlere ihtiyaç yok zaten.

► **Gülçin Özkan:** Ben de yazılarımda hep bu ifadeyi kullanıyorum; gerçekten kendisini ayağından vuran başka bir ülke yok. "Orada yüzde 8-9 enflasyon daha çok etkiliyor" buna da katılmıyorum. Şöyle; tabii ki Türkiye'nin özel koşulları var, Türkiye'de hâlâ aile bağları çok önemli. Ben kendi çevremden de görüyorum zor durumda kalan insanlar bir şekilde başka bağlarla desteklenebiliyor. O zaten Türkiye için değil, İspanya için, İtalya için de geçerli ve Güney Avrupa'da niye büyük sorun çıkmıyor sorusunun cevaplarından bir tanesi. Onu kabul etmek gerek. Ama onun dışında buradaki yüzde 9 enflasyon da çok acıttıcı, burada da ciddi sorunlar var. Ama hiçbir veri yok ki bize buradaki yüzde 9 enflasyonun acısının Türkiye'deki yüzde 80'den daha fazla olduğunu gösterebilir. Hatta ben tersini düşünürüm, sonuçta burada bir şekilde bir gelir politikası var, destek var ve bu yükü biraz olsun hafifletebiliyor.

► **Serdar Sayan:** Gülçin kesiyorum izninle. Bak Türkiye'de bu kış çok sert geçti. Özellikle Ankara'da çok sert geçti. Orta gelirli insanlar bile artık gıdamızdan kesip, kaloriferi ya da sobayı yakarak ısınalım

mı yoksa üç battaniyeye sarılıp gıdaya mı harcayalım eldeki yetersiz parayı gibi tercihler yapmak durumundalar. Yani gıda mı, ısınma mı diye hayati şeyler arasında tercihe zorlanan binlerle değil, milyonlarla ifade edilecek sayıda insan var artık Türkiye'de. Bunu yapmak için hiçbir neden yok. Bu tamamıyla anlamsız bir inat...

Son bir soru olarak izninle Twitter'da da paylaştığın, benim çok sevdiğim hukukun üstünlüğü ile enflasyon arasındaki ilişkiyi gösteren bir grafik vardı, onu sorayım. Bilmem hatırlıyor musun? Onunla ilgili birkaç bir şey söylemek ister misin?

► **Ömer Faruk Çolak:** Hocam ona bir ek yaparak bitirelim. Demokrasi ile enflasyon arasında da bir ilişki var. Daha önce gazetede ve İTD'de yazmıştım. Dünyada en yüksek enflasyona sahip on ülkeyi aldım. O on ülkenin içerisinde tam demokrasiyle yönetilen hiçbir ülke yok. Ya otoriter rejimler ya kontrollü demokrasi ya da Türkiye gibi hibrit demokrasiler var. Dolayısıyla ne kadar çok demokrasi, o kadar düşük enflasyon gibi geliyor. Eğer ülkede demokrasi varsa hukukun üstünlüğü de vardır. Hukukun üstünlüğünün olmadığı ülkede demokrasiden söz etmek mümkün değildir, diye düşünüyorum. Böylece iki soruyu da bağlayıp tamamlayabiliriz.

► **Gülçin Özkan:** Kısaca cevap vereyim. Çok teşekkür ederim

bunu bu konuya getirdiğiniz için çünkü Faruk Hoca biliyor bizim bir kitap projemiz var, şimdi bitirdik teslim ettik Temmuz'da, hükümet sistemlerini karşılaştırıyor. Başkanlık ile parlamenter sistemleri karşılaştırıyoruz; orada ortaya çıkan en önemli sonuç, sistemlerin kendilerinin karşılaştırmasından çok, sistemlerin yapısıyla ilgili; işte hukukun üstünlüğü de zaten orada var. Yani biz çok uzun bir liste halinde hukukun üstünlüğü, kurumların kapsayıcılığı, medya özgürlüğü, yürüyüş özgürlüğü bunların hepsini bir araya getirip bir kurumsal çerçeveye çiziyoruz ve ekonomik performans üzerindeki etkisi çok açık. Öyle görünüyor ki ortalamada şu andaki rejimler itibarıyla başkanlık rejimlerindeki kurumsal yapı çok daha zayıf. Bu zayıf kurumsal yapı ki başkanın rolü ne kadar büyük ise o kadar büyük bir zarara yol açıyor. Türkiye de bunun en güzel örneği.

► **Serdar Sayan:** Malumun ilanı aslında Türkiye.

► **Ömer Faruk Çolak:** Çok güzel bir röportaj oldu. Ben okurlara kitap önererek sohbeti bitirmek istiyorum. Bertolt Brecht'in yazdığı Galilei'nin Yaşamı'nı okumalarını tavsiye ediyorum. Çünkü orada öyle ifadeler var ki bu otoriter sistemle ilgili olarak... Ders almamız gerekiyor.

Gülçin Hocam, çok teşekkür ediyorum. Çok keyifli bir sohbet oldu.